

Dr. France Bučar

ISKANJE VIROV UNIVERZALNE ODLIČNOSTI IN MOJSTRSTVA

Povzetek

Dosedanje obravnavanje odličnosti je temeljilo pretežno na obravnavanju problemov tehnološke odličnosti. Problemi družbene relevantnosti pa opozarjajo, da je potreben prehod od zgolj tehnološke odličnosti, ki pomeni optimum v doseganju možnosti, ki jih ustvarja obstoječe tehnološko znanje, do systemske odličnosti, ki pomeni obvladovanje lastnosti, ki omogočajo optimum v upravljanju družbe na osnovi izkoriščanja tehnoloških dosežkov. Tehnološka odličnost sama po sebi ne vodi do družbenega optimuma. Brez nadgradnje s svetom zlasti etičnih vrednot univerzalne narave, se lahko spremeni v svoje protislovje. Potrebni so odgovori, ki jih pozitivistična paradigma ne ustvarja. Za sedanje stanje družbenega duha je značilno, da zavest in pojmovanje družbenih odnosov zaostajata za razvojem tehnoloških dosežkov. V družbenem proizvodni je vedno večji delež netržne proizvodnje, ki terja drugačne standarde odličnosti kot tržna proizvodnja, ki ji je bila doslej pretežno namenjena pozornost.

IN SEARCH OF THE ROOTS OF UNIVERSAL EXCELLENCE AND MASTERSHIP

Summary

Up to now attention to the problems of exploiting the potentialities created by the technical knowledge and technical achievements was mainly oriented to the patterns of behaviour how to attain the top in the competition for survival on the market. (the technical excellence). Technical knowledge and excellence by itself can, however, be turned also into it's opposite, to produce evil unless superarched by high ethical standards and adequate sense of social responsibility. To these latter now turns the study of excellence: What are the necessary system properties of universal character which one has to possess and what qualities of social behaviour one has to master in order to be qualified as socially responsible, to be excellent also from the social point of view. These are problems of general concern due to the changed nature of the modern capitalism and the free market society.

Naslov 'Iskanje virov odličnosti in mojstrstva', ki ga je kot eno od tem predlagal organizator Konference z naslovom 'Univerzalna odličnost kot nova paradigma uspešnega sodelovanja med državami in kot motivacija za zdravo življenje in uspešno delo' je značilen za intelektualno zadrego, v kateri se je znašel študij odličnosti kot teoretično vprašanje.

Jasno se je pokazalo, da zahteve po odličnosti, obravnavani kot najvišji dosežek v okviru obstoječega tehnološkega znanja, niti zdaleč ne rešujejo in niti ne pokrivajo vseh problemov, s katerimi se sooča sodobna tehnološko visoko razvita družba. Tehnologija in tehnološka odličnost je utemeljena v odgovorih na probleme sveta, ki jih ponuja pozitivistična paradigma, problemi sodobne družbe pa se vse bolj selijo na področja, za katera ta paradigma nima ustreznih odgovorov. To velja za vsa področja duhovne narave, predvsem za etična vprašanja, ki po vsem videzu omogočajo odgovor za obvladovanje primanjkljaja, do katerega je privedel kvantitativni pristop k problemom sveta, na katerem temelji pozitivistična paradigma.

Pojem tehnološke odličnosti kot znanje in usposobljenost za doseganje in preseganje ravni delovanja in tekmovalnosti, značilna za visoko razvite družbe, naj bi pomenil izpolnitev pogoja za uvrstitev med dejavnike, ki sodobnemu svetu zaradi moči, utemeljene na znanju, narekujejo način obnašanja. Zanje so posebej značilne:

- presežnost v smislu, da samo najboljši udeleženelec v tekmi pobira sadove presežne vrednosti, drugi se zadovoljujejo s tistim, kar najboljšim preostane oz. če presežka ni, da preživi samo najboljši;

- neomejenost cilja v smislu, da se doseženi cilj stalno odmika kot novo izhodišče za še višji cilj, kar terja stalno tekmovalnost in nepri-zanesljivost do tistega, ki zaostaja;

- odličnost kot znanje nima svojega lastnega področja ampak črpa iz tehnologije drugih strok in predstavlja vedo, kako to znanje v najvišji možni meri izkoristiti. Odličnost je atribut na substanci drugih strok, te stroke same pa prisiljuje na vedno višjo raven.

Tako pojmovana tehnološka odličnost je sestavina prevladujočega pogleda na svet in mesto človeka v njem, kot se je razvil v dobi znanstvene revolucije ob prehodu v novi vek in na katerem temelji ves dosednji in sedanji tehnološki razvoj, blagostanje človeštva in

obvladovanje sveta kot enotnega prostora. (Gl. O vlogi znanja in znanosti, Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku Republike). Brez in izven te paradigme današnji svet ne bi mogel obstati in pretežna večina svetovnega prebivalstva ne bi mogla niti fizično preživeti. Predstavlja edino metodo za obvladovanje materialnega sveta, ki je pogoj za preživetje človeštva, in nima alternative. Odličnost v tem tehnološkem pomenu zato prav tako nima alternative, ker je bistvena sestavina te paradigme. To je treba posebej poudariti, ker v sedanjem svetu vedno bolj prihajajo do izraza tudi njene pomanjkljivosti, kar pa ne pomeni, da je od te paradigme možno odstopiti. Da, odstopiti od nekaterih postavk, ki so v protislovju tudi s samo racionalnostjo te paradigme, ki so njen del, a so se njih negativne posledice pokazale več ali manj šele v sedanjem času.

Ni mogoče odstopiti od temeljnega izhodišča, da svet lahko razumemo in obvladujemo predvsem na temelju razuma. Heliocentrični sistem, ki nekako simbolno predstavlja začetek znanstvene revolucije, je bil odkrit na temelju izračuna. Poznejša odkritja so dokazala njegovo pravilnost. (Kopernik, Filozofske posledice heliocentrizma, v E. Spektorski, zgodovina socialne filozofije)

Matematično geometrična metoda kot ključ za razumevanje sveta je vodila do razlage sveta kot mehanizma, ki deluje na temelju fizikalnih zakonitosti. Če poznamo te zakonitosti, svet lahko do kraja razložimo, in kar je najbolj pomembno, lahko ga tudi obvladujemo. Svet ni več neznanka. V tem prepričanju je filozof Spinoza v svojem delu »Etika, demonstrirana po etični metodi« (gl. v Zgodovina filozofije II. Karl Vorlander) skušal z vrsto logičnih sklepov celo metafiziko utemeljiti kot svetovni mehanizem. Uporaba matematično geometrične metode, ki je dokazala tako nesporno uporabnost, da vsa tehnološka znanost tudi še danes temelji na njej, pa je od vsega začetka nasedla na omejitve, ki ji zapirajo dostop do spoznanj, ki niso izključno stvarne narave. Utemeljene so že v naravi same metode. Matematična metoda je uporabljiva samo za tvorni svet, ki se da meriti in tehtati. To je sicer velikanski napredek v primerjavi s srednjim vekom, posebej pa tudi v tem, da omogoča znanstveni preizkus. Zato pa je seveda ne zanima metafizični svet, zavrača sleherno filozofijo, ne zanimajo jo vprašanja smisla in celo vzročnosti

izven fizikalnih pojavov. Nedosegljiv ji je svet kakovosti, ker ga ni mogoče meriti z matematičnimi prijemi. Sicer pa je ne zanima, zakaj je svet tak, kot je. (Spektorski, *ibid.*) Sprejema ga takega, kot je in takega proučuje, odkriva njegove zakonitosti in jih uporablja za spremembe v svetu in doseganje učinkov, ki spreminjajo in izboljšujejo njegovo usodo. Še enkrat, ves razvoj na področju proizvodnje, dvig življenjske ravni, zdravstva itd., je rezultat tega pristopa, ki je zato tudi dobil ime znanstvenega pozitivizma..

Na istem izhodišču je zraslo tudi prepričanje, da človekovi vednosti ni nič nedostopnega. S svojim znanjem človek lahko svet do kraja spozna. Res da veliko stvari še ne poznamo. Celotno večino še ne. Vendar, v načelu ni mogoče sprejeti stališča, da bi karkoli lahko ostalo človeškemu razumu nedostopnega. Vse lahko odkrijemo. Svet, ki ga poznamo, katerega skrivnosti smo do kraja razvozljali, - danes smo priča neprestanim in naraščajočim odkritjem celo na področjih, o katerih obstoju nekoč še sanjati nismo mogli - lahko ravno s poznanjem njegovih zakonitosti tudi obvladujemo. Če našemu spoznanju ni meja, tudi našim možnostim ni meja. Človek postane gospodar sveta, svet podvrže svoji volji. Če svetu lahko zagospoduje zaradi neomejenosti svojega spoznanja, sledi, da ne potrebuje in tudi ne more priznati še kakega drugega gospodarja. Predvsem ne potrebuje Boga. Njegovo mesto prevzame kar sam. Od tu ločitev vere in znanosti. Znanost naj nadomesti vero. Zaupanje v vseomogočnost znanosti ostaja spremljevalka pozitivističnega pristopa do problemov sveta vse do današnjega dne. Prepričanje, da lahko z znanostjo spremenimo svet in si ga podvržemo, je na področju družbenih odnosov skušal uresničiti marksizem.

Podrediti si svet terja moč. Družbena moč postane novo božanstvo, bog, ki ga časti in se mu priklanja zlasti politika, gospoduje pa tudi na vseh drugih področjih od ekonomije do znanosti same. Tudi boj za tehnološko odličnost sodi v isti pojav. Moč, ki sicer temelji na obvladovanju vednosti, je po svoji naravi izključujoča. Ne prizna in tudi ne more priznati enakopravnega partnerja, ker sicer izgubi svojo absolutnost. Zato je tekmovanje za večjo družbeno moč temeljna značilnost tudi v mednarodnih odnosih. Tekmovanje, ki v skladu s pozitivistično paradigmo ne prizna etičnega sveta, se na področju

mednarodnih odnosov nujno sprevrže v makjavelizem, ki mu je dal teoretično podlago že Machiaveli, (Vladar) v stvarnosti pa sta njegovo pogubnost dokazali kar dve svetovni vojni. Tekmovalnost in prizadevanje za odličnost brez etičnih meril, ki jih pozitivizem ne priznava, izpodkopuje temelje družbene integracije, ki sloni v prvi vrsti na etičnih načelih. Zato se prav na tem mestu srečujemo s paradoksom: prizadevanje za odličnost in mojstrstvo samo v okviru pozitivistične paradigme pelje v protislovje. Tekmovanje ob neupoštevanju ali celo zanikanju etičnih načel, ki seveda ne izvirajo iz pozitivističnega sveta in mu celo nasprotujejo, vodi v družbeno dezintegracijo, ki je značilna za ves današnji t.i. visoko razviti svet. Iz tega seveda ne sledi, da se je mogoče ali celo nujno tehnološki odličnosti in tekmovalnosti odpovedati, saj na pozitivizmu sloni današnji svet. Gre za to, da tej tekmovalnosti vstavimo dodatne sestavine iz etičnega sveta, ki pa ne izvirajo iz pozitivizma ali so z njim celo nezdružljive. V tem je ravno problem: domnevna zdravila zelo pogosto pomenijo poslabšanje stanja.

Vemo pa, kaj je potrebno nadomestilo za moč kot kriterij v mednarodnih odnosih. Izkušnje kar dveh svetovnih vojn v enem samem stoletju z vsem tistim, kar jima je sledilo, jasno dokazujejo, da mednarodni odnosi ne morejo sloneti na fizični, predvsem vojaški moči, če želimo ohraniti mir. (gl.npr.Finkielkraut, L'Humanite perdue). Tekmovanje v fizični moči je zaradi tehnologije uničevanja, ki je prav tako nasledek pozitivistične znanosti, izključilo možnost njene uporabe, ker postaja grožnja celo za sam obstoj sveta. Obstaja samo možnost sodelovanja. Sodelovanje, ki je rezultat jasnega spoznanja, pa seveda terja nove oblike organizacije in nove metode za razreševanje konfliktov, ki v razmerah sodelovanja nujno nastajajo.

To spoznanje je med drugim ustvarilo pogoje za nastanek Evropske unije, katere bistvo je medsebojna soodvisnost vseh držav članic ne glede na njih velikost, čeprav tudi velikost igra svojo vlogo. (Gl. Coudenhove-Kalergi, Panevropa) EU, ki jo poznamo kot politično strukturo, bolje kot politični projekt, pa je v svojem bistvu problem nove paradigme: na kakšnih temeljih zasnovati nove mednarodne odnose in kakšni mehanizmi integracije so nam pri tem na voljo. Za sedanjimi, v glavnem formalnimi oblikami organizacije se še vedno

v pretežni meri skrivajo pojmovanja, ki so značilna za pretekli svet, svet nacionalnega egoizma, kar je po svoje povsem razumljivo. Starih pogledov ni mogoče spremeniti čez noč. Ta je postavljaj v ospredje lastnosti, ki so prispevale k nacionalni moči, opiral se je na lastnosti izvedene iz makjavelizma. Sodelovanje pa terja vrsto lastnosti, ki so njegovo pravo nasprotje. Na prvem mestu je poštenost, spoštovanje dane besede, ker brez tega ni mogoče uveljaviti sodelovanja. Poštenost je pogoj za zaupanje, zaupanje pa je najbolj zanesljiva oblika in nadomestilo razvidnosti in odkritosti, brez katere prav tako ni sodelovanja. To so med drugim lastnosti, ki so tudi sicer na visokem mestu v etičnem kodeksu človeštva.

Etične vrline, ki jih terja sodelovanje, so negacija klišeja, ki je še vedno globoko v zavesti starega sveta, ki seveda nikakor še ni preteklost, da s poštenostjo ni mogoče shajati v politiki. Bismark je celo dejal, da z načeli »pridige na gori« (svetopisemska prispevoda o blagrih) ni mogoče voditi realne politike. Realnost pogleda na svet pa je seveda tudi spoznanje, da ljudje sedanosti niso v ničemer boljši ali slabši od ljudi v preteklosti in da bi bilo sodelovanje možno samo ob neki novi, višji stopnji moralnosti. Zaradi zaverovanosti v potrošništvo in materialne dobrine bi kazalo prej sklepati na nasprotno. Gre enostavno za spoznanje, da smo na sodelovanje navezani in če ga sprejemamo kot izhodišče, kar je problem spoznanja, ne etike, je vzdrževati moralne standarde, ki sodelovanje omogočajo, stvar zdravega razuma in tudi skrbi za lastne interese.

Lastnosti, ki jih terja sodelovanje, po drugi strani večinoma niso področje odličnosti, ki bi bila rezultat tekmovalnosti in ki bi pomenile presežnost nasproti tekmečem. Bistvo tehnološke odličnosti je v njeni presežnosti: odličen je tisti, ki po zahtevanih lastnostih presega svoje tekmece. Kvečjemu lahko priznamo pojem odličnosti tudi tistim, ki so pod samim vrhom a še dosegaajo prag sprejemljivosti. Sprejemljivost pod nazivom tehnološke odličnosti je najbolj pogost in uporaben pojem na področju gospodarstva. Družbena integracija pa temelji na odličnosti, ki presega pojem samo tehnološke odličnosti. Tehnološka odličnost sama po sebi ostaja eno osnovnih gibal razvoja in napredka, ne vodi pa nujno k sodelovanju. Pogosto postaja celo ovira za sodelovanje, ker je posledica tekmovalnosti,

tekmovalnost pa temelji na izločevanju. Zato družbena integracija, ki je nujna za obstoj družbe in njeno funkcionalnost, ne more temeljiti samo na tehnološki odličnosti, ki je sicer nujna za razvoj, ampak mora temeljiti tudi na lastnostih, ki zagotavljajo družbeno stabilizacijo kot pogoj za njeno integracijo. Te lastnosti, ki jih označujemo kot sistemsko odličnost pa niso rezultat tekmovanja in tudi ne temeljijo na presežnosti v primerjavi z lastnostmi drugih tekmecev. S tehnološko odličnostjo zagotavljamo razvoj, s sistemsko družbeni obstoj. Obe sta sicer nujni, sta pa po svoji naravi različni. (O pojmu sistemske lastnosti gl.npr. Mlinar- Teune, v Participation and self - management)

Izraz sistemska odličnost v neki meri zavaja, ker pojem odličnosti navaja vedno na primerjavo z nečem, kar je nižje od ravni, ki jo dosega odličnost. Sistemska odličnost pa ne nastaja v primerjavi z lastnostmi, ki bi bile nižje od zahtevane ravni. Namesto primerjalnosti navadno terjajo absolutnost. Če ugotavljamo da je npr. poštenost kot sistemska lastnost nujna za sodelovanje v odprti družbi, nastopa poštenost v funkciji sistemske lastnosti kot kategorični imperativ. Ne moreš biti bolj pošten kot drugi. Si pošten ali pa nisi. Zato tudi ne moreš biti delno pošten, delno pa ne. Delna poštenost se kot pojem izključuje. Iz tega sledi, da mora sicer tudi tehnološka odličnost služiti integraciji družbe, njenemu obstoju. Vendar, vrhunska tehnološka odličnost brez poštenosti vodi do družbenega razkroja. Vsaj do etičnega primanjkljaja. Tehnološka odličnost je integralni del pozitivistične paradigme. Če hoče neka družba dohiteti raven višje razvitih gospodarstev, kar je bilo oz. je še vedno eno temeljnih prizadevanj t.i. držav v razvoju, je povsem razumljivo, da je vprašanje tehnološke odličnosti prišlo v ospredje družbenega zanimanja. Ko pa je prizadevanje na tem področju pripeljalo do sorazmernih uspehov, se je vedno bolj jasno pokazalo, da je razvoj samo v tej smeri družbeno nevzdržen (celo disfunkcionalen) in da ga je treba uravnovežiti s sistemskimi lastnostmi, ki pa ne izvirajo iz pozitivistične paradigme. Zato je premik v širitev odličnosti na področje sistemske odličnosti logičen odgovor na probleme tudi razvitih gospodarstev.

Neposredno v povezavi z vprašanjem znanosti kot poti za podreditev

sveta človekovi volji je tudi vprašanje meja, do kam lahko človek seže s svojo dejavnostjo, in vprašanje fizične končnosti sveta. Uporaba matematične metode ima poleg prednosti, da ji zagotavlja merljivost njenih podvigov, jo s tem hkrati omejuje na zgolj količinski pristop do sveta (zato kvantitativni svetovni nazor), in veže na njegovo omejenost. Matematika se ne more ustaviti pred problemom končnosti. Tudi že iz prepričanja, da človeškemu umu ne moremo postaviti meja, sledi, da stremljenjem človeštva ne moremo postaviti nekega praga, ob katerem se bo ustavilo. Tu pa se srečujemo z naslednjim velikim paradoksom pozitivističnega svetovnega nazora: po svoji temeljni naravnosti ne more priznati meja, živimo pa v svetu, ki je končen, ki ima svoje absolutne meje, ki jih ne moremo ne izbrišati in ne prestavljati.

Ker ne prizna meja, ne more sprejeti temeljnega dejstva človekovega bivanja, da je umrljiv in da so njegovemu življenju postavljene meje, ki jih ne more prekoračiti. Vsa njegova dejavnost pa je naravnana tako, kot da omejenosti ni. Zato je že smrt sama po sebi tujek, ki ga kot paradoks ne more sprejeti. Omejen pa je seveda tudi naš planet sam.

Vsa ekonomija je zasnovana tako, kot da meja zanjo ni. Tekmovalnost sodi med bistvo tržnega gospodarstva. Vedno več in bolje. Do kam? Odličnost v okviru te filozofije ne more pristati na nobeno mejo. Tehnološka odličnost, ki bi pristala na mejo, neha biti odličnost, ker je vezana na tekmovalnost. Vprašanje zasičenosti trga, potrošniške družbe, ki jo tekmovalnost v proizvodnji in proizvodnosti zasiplje s proizvodi, ki jih niti ne potrebuje; nekontrolirano izkoriščanje naravnega okolja, vrsta socialno patoloških posledic itd. so že dolgo poznane posledice, ki opozarjajo, da ob takem neravnovesju človeštvo ne more naprej. Odprti trg kot naravni sistem sloni na tekmovalnosti vseh udeležencev. Udeleženec, ki bi se odpovedal tekmovalnosti, iz trga enostavno odpade, preneha biti tržni subjekt. Če torej hoče preživeti, mora sprejeti tekmovalnost. Svobodno tržno gospodarstvo je v svoji končni posledici družbena ureditev, ki nima svojega naravnega končnega cilja. Danes je to ureditev, ki zaenkrat omogoča najhitrejšo gospodarsko rast, zadovoljevanje gmotnih potreb v največji možni meri. A je najboljša gospodarska ureditev

zaenkrat zato, ker boljše ne poznamo. Komunizem s svojim planskim gospodarstvom se je izkazal kot ureditev, ki je v nasprotju s svobodo posameznika in njegovo pravico do izbire. Tržno gospodarstvo kot naravni sistem pa vodi do cele vrste notranjih protislovij, od katerih je kot na najvažnejše opozoriti na družbeno razslojevanje, ki ga povzroča. (gl.npr.J.C. Guillebaud, *La refondation du monde*). Ob stalno naraščajočem družbenem bogastvu je stalno večji prepad med bogatimi in revnimi, kar kot vzporedno posledico onemogoča delovanje demokracije, ki lahko obstaja le ob sorazmerni, čeprav ne popolni, enakosti. Posebnost tržnega tekmovanja je tudi v tem, da ne samo nagrajuje odličnost ampak da svoje tekmece izloča. Končni izid tekmovanja v odličnosti je odstranitev vseh tekmecev, ustvaritev monopola in s tem odprava svobodnega tržišča. Odličnost se v končni fazi porazi s svojo lastno logiko.

Ker tekmovalnosti na trgu ne moremo zaustaviti, ker bi sicer odpravili trg in s tem tržno gospodarstvo, je zaenkrat edina možnost, da naknadno, a posteriori, z državnimi ukrepi odpravljamo neželene posledice in protislovja, do katerih ob svobodnem tržišču prihaja, predvsem na področju socialnega razslojevanja. Te dejavnosti pa lahko opravlja samo država. Pomeni, z državno oblastjo spreminjati posledice, predvsem v razdelitvi, ki jih je prinesel trg. Pravične delitve družbenega proizvoda ne moremo pričakovati od tržnih udeležencev, ker bi sicer zahtevali, da se obnašajo v nasprotju s tržnimi zakonitostmi. Sleherni tržni udeleženec se obnaša tako, kot mu narekuje trg. Sledi, da država s svojimi ukrepi ne more terjati od tržnih udeležencev, da se protitržno obnašajo ali da bi ona s svojimi ukrepi onemogočala tržno obnašanje. Hkrati pa tržno gospodarstvo ne more opravljati svoje povezovalne funkcije, če oblast s svojimi posegi ne izravnava njegovih posledic.

Tu se igra odličnosti prenaša na državno raven. Ne gre za tekmovalnost. Gre za odličnost vseh upravljavcev države v sposobnosti presoje družbenega položaja nastalega zaradi delovanja tržnega sistema ter za njihovo sposobnost uveljavljati položaju in ciljem politike primerne ukrepe. Za presojo te vrste odličnosti večinoma ni jasnih meril. Uspeh takih ukrepov se navadno pokaže šele po daljšem razdobju, predvsem pa za uspešnost ni objektivnih meril,

ker gre večinoma za vrednostna merila. Ta pa so različna pri različnih ljudeh.

Poleg presoje strokovne in politične odličnosti stopajo tu v ospredje tudi nekatere izrazito systemske lastnosti. Pri uveljavljanju ukrepov na tej ravni gre zlasti za načelo pravičnosti, ki terja enak odnos do vseh državljanov. Pravičnost pa je pojem, ki se ne prekriva s pojmom enakosti. Biti enak do vseh državljanov, ki imajo zelo različne interese, različne potrebe in različno stopnjo udeleženiosti v javnih zadevah, lahko pomeni biti zelo nepravičen. Ob tem, da je sam pojem pravičnosti povsem neopredeljen in tudi neopredeljiv. Bolj se pojmu pravičnosti približamo, kadar gre za opredeljevanje odnosa do posameznika ali vsaj skupine, ki jo lažje opredelimo po enakih interesih ali potrebah. Lahko gre tudi za presojo odnosa nosilca državne oblasti, ki izdaja nek ukrep, do tistega, ki mu je ukrep namenjen. Lahko prihaja do konflikta interesov, ki se odrazi v protipravnem izkoriščanju oblasti za lastne interese, za pristranost, koruptivnost, protekcionizem in celo vrsto različnih oblik izkoriščanja državne oblasti. Še bolj kot v strokovni usposobljenosti se odličnost na tem področju odraža v moralnih kvalitetah: v absolutni poštenosti, pravičnosti in nepristranosti do vseh državljanov, odpovedi lastnim interesom, kolikor bi nasprotovali splošnim interesom, iskrena predanost skupnosti in poslanstvu, ki ga mesto v državni hierarhiji nosi v sebi, pojmovanje oblasti kot sredstva za službo skupnosti, ne kot nadrejenost podanikom. Tako pojmovanje terja od nosilca državne funkcije sklop lastnosti, ki ga oblikujejo kot integralno osebnost na visoki etični ravni. Skratka, gre za moralne standarde, ki od nekdanj veljajo kot pogoj za zdravo, urejeno družbo, na osebni ravni pa zrele in odgovorne osebnosti. V tem pogledu so steber univerzalne odličnosti, ki sama po sebi ne predstavlja kake posebnosti današnje družbe. Posebnost in njena izjemna pomembnost je v tem, da danes ne more biti omejena na sorazmerno ozko elito, ki je bila v manj kompleksni družbi preteklosti nosilec državnih funkcij. Zahteve visokih moralnih standardov prehajajo z državne elite na vedno širšo plast upravljavcev splošnih zadev.

V tem je posebnost pa tudi določen primanjkljaj v upravljanju sodobne družbe, ki marsikje prehaja celo v krizo odgovornega

upravljanja, vsekakor pa do zahtevnejšega odnosa do pričakovanih lastnosti nosilcev upravnih funkcij.

Zanimanje za odličnost je veljalo pretežno in v prvi vrsti tržnemu gospodarstvu, kjer je zahtevo po odličnosti narekovalo tekmovanje samo. Kapitalizem pa je danes v veliki meri spremenjen v primerjavi s stanjem v preteklosti. Struktura klasičnega kapitalističnega gospodarstva je bila taka, da je družba prihajala do potrebnih gmotnih dobrin in storitev skoraj v celoti na temelju ponudbe in povpraševanja. Tržni proizvod je vseboval sestavine, ki jih je proizvajalec priskrbel skoraj v celoti prek tržne menjave. Skoraj zanemarljiv delež v strukturi cene so zavzemali stroški za storitve države (npr. splošna varnost, pravni red, obramba itd.) Današnja struktura proizvoda je bistveno drugačna. Sestavine v njem so v vedno večji meri polproizvodi in predvsem storitve, ki niso predmet tržne menjave in prihajajo z monopolnega položaja negospodarskih družbenih podsistemov. To velja kar po vrsti za vse podsisteme, zlasti za področje znanosti in raziskovanja, šolstva v celoti, zdravstva, varnosti, vso materialno infrastrukturo, komunalne storitve itd. Brez storitev teh podsistemov je tržna proizvodnja povsem onemogočena. Na drugi strani, če storitve teh podsistemov prekomerno obremenjujejo ceno proizvoda, ki se pojavlja na trgu, lahko izničijo njegovo konkurenčnost; enako lahko tudi njihova neustrezna kakovost, pa tudi količina. Na drugi strani storitve teh podsistemov le delno prihajajo do menjave neposredno. Praviloma se njihova vrednost in uporabna vrednost realizira šele na trgu kot sestavina tržnih proizvodov. S tega vidika postaja pojmovanje tržnega gospodarstva kot rezultat tržne menjave le še približno točno. V formalno tržnem proizvodu je vedno večji delež monopolnega sektorja družbene dejavnosti. Proizvodnja kot celota postaja vedno bolj neposredno družbena. Če družbeni sektor, ki je družben ravno zato, ker njegove storitve ne morejo nastati prek tržnega delovanja, ne dosega cene, kakovosti in obsega, ki jih tržno gospodarstvo prenese, se ustavi celotna družbena proizvodnja. Tržni sektor sam pa neposredno ne more vplivati na kakovost družbenega sektorja. Njegovo ustreznost lahko samo ugotavlja, in s tem kvečjemu posredno vpliva na njegovo dejavnost. Vendar še to le v manjši meri, ker za položaj družbenega sektorja ni značilen

samo njegov monopolni položaj ampak njegov obstoj sam po sebi večinoma ni odvisen od trga.

Področju zanimanja za odličnost se s tem odpira čisto novo obširno področje. Tehnološka odličnost je še vedno izjemno pomembna, saj je tudi v monopolnih dejavnostih strokovna usposobljenost bistvenega pomena za njihovo uspešnost. Ni pa neposredno pod tržnim pritiskom. V ospredje stopajo zahteve upravljanja, kjer, kot že ugotovljeno, tehnološka strokovnost sicer predstavlja nujen pogoj, ni pa edini in pogosto stopa celo v ozadje za zahtevami vodenja in upravljanja. Tudi vodenje in upravljanje je v nemajhni meri strokovnost, ki se jo je mogoče priučiti in jo s tega vidika lahko pojmuje mo le kot veščino. Tudi kot veščina pa izgublja svojo pomembnost in prehaja lahko celo v svoje nasprotje, če je ne odlikuje cela vrsta moralnih in osebnostnih kvalitete, pa tudi širina znanja, ki se dviga visoko nad ozko strokovnost. To pa so kvalitete, ki niso ravno množične. In prav v tem je lahko določena težava, ker gre za kvalitete, ki so bile v preteklosti omejene na ozke elite, danes pa je povpraševanje po njih daleč večje kot je razpoložljiva ponudba. Družba, ki ne zmore premostiti tega primanjkljaja, se bo neizprosno znašla v velikih težavah.

Znašli smo se na področju, kjer primanjkljaj pozitivnih sistemskih lastnosti lahko ogrozi celotno družbeno delovanje in stabilnost. Vedno večji delež proizvodov in storitev monopolnega sektorja, ki se pojavlja v tržnih proizvodih in storitvah, neposredno vpliva na razmere na trgu. V pozitivni in negativni smeri. Usklajevanje monopolnega sektorja s potrebami in možnostmi tržnega gospodarstva in vgrajevanje v tržna dogajanja lahko opravlja samo država. Če država te svoje dolžnosti ne opravlja ali je ne opravlja zadovoljivo, bo celotna družbena proizvodnja zašla v neravnovesje, katerega posledica bo rezultat izven dejanske zmogljivosti družbe, lahko neposredno zaostajanje, inflacija, postopno približevanje k splošnemu gospodarškemu propadu. Celo v primeru da država to svojo funkcijo dobro opravlja, bodo rezultati še vedno izpod optimalnosti, ki jo omogoča neposredna tržna regulacija. Vendar z regulatornimi ukrepi dalj ne more. Optimum je lahko dosegljiv le ob visoki strokovnosti in osebni visoki etični ravni nosilcev državne uprave. Ob tem pa država zadeva

na problem strokovnosti in etične ravni nosilcev tudi monopolnih institucij in podjetij. S svojimi ukrepi večinoma ne more neposredno posegati v njih notranjo samoupravo, njeni nadzorstveni ukrepi pa trčijo ob pripravljenost vodstva za uveljavljanje njenih ukrepov. Če tudi vodstva monopolnih organizacij niso na ustrezni etični ravni in če ne razpolagajo z lastnostmi, ki so nujne za sistemsko integracijo, bo država neuspešna. Problemi uspešnosti sodobne družbe se iz zgolj tehnološke odličnosti vedno bolj premikajo na etično raven. V pogledu tehnološke odličnosti jo tržna konkurenca prisiljuje na vedno višjo raven in dosega velike uspehe. Brez etike pa ta odličnost lahko vodi celo v lastno negacijo. Odličnost brez etične odgovornosti lahko vodi do vrhunske usposobljenosti za ustvarjanje zla.

Dvig na visoko etično raven pa ni odvisen od pogona, ki ga ustvarja tekmovanje. Lahko se zgodi, da je do tehnološke odličnosti prišlo prav na račun teptanja moralne odgovornosti in zanikanja moralnih standardov. Tu pa se soočamo z enim temeljnih problemov sodobnega sveta, kako vzpostaviti in uveljaviti hierarhijo etičnih vrednot, ki bo ustrezala potrebam tehnološko visoko razvitega sveta, ki ga je ustvaril prav znanstveni pozitivizem, hkrati pa s svojo negacijo nematerialnega sveta onemogočil njegovo družbeno ustrezno delovanje.

Literatura:

- Machiavelli, Vladar, Slov.matica, Lj.2006
- E. Spcktorskij, Zgodovina socialne filozofije, I. del, Slov.matica Lj.1932
- Karl Vorlander, Zgodovina filozofije, II.del, Slov.matica. Lj.1970
- O vlogi znanja in znanosti, Pogovori pri predsedniku republike, Lj.2003
- R. Coudenhove-Kalergi, Panevropa, Lj.SPG 2000
- Mlinar - Teune, System properties v Participation and Selfmanagement, 1.zvezek, Zgb.1972
- A.Finkielkraut,L'Humanite perdue (Seuil 1096)
- J.-C.Guillebaud,La reformation du monde (Seuil 1999)